

До Спеціалізованої вченої ради
ДФ 61.051.033 Державного вищого
навчального закладу Ужгородського
національного університету
(88000), м. Ужгород, вул. Підгірна 46

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук,
професора Головка Олександра Миколайовича на
дисертацію Геревича Михайла Олександровича на
тему «Внесок А. І. Волошина у розвиток
політичної та філософсько-правової думки
на західноукраїнських землях у перш. пол. ХХ ст.»,
поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право».**

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Тривалий і складний шлях українського державотворення пов'язаний з іменами великої кількості визначних постатей. Їх діяльність, ідейна спадщина заслуговують на спеціальні дослідження у сфері політології, історії політико-правових вчень, соціології, філософії права. До таких корифеїв становлення української національної держави звично відносяться постаті М. Грушевського, В. Винниченка, М. Драгоманова, В. Антоновича, інших. Вітчизняною історико-правовою наукою на цей час ще у повній мірі не досліджені політико-правові погляди діячів державотворення у окремих регіонах – Північній Буковині, Галичині, Закарпатті. Останнім часом у цьому напрямі сталися помітні позитивні зрушення. Помітним внеском, як видається, стане дане дисертаційне дослідження М. О. Геревича, присвячене вивченню внеску закарпатського політичного, державного, культурного діяча, Августина Івановича Волошина у розвиток політичної та філософсько-правової думки на західноукраїнських землях у першій половині ХХ ст. Особистість А. Волошина має загальноукраїнське історичне значення, а

аналіз його поглядів на право і державу дозволяє, з одного боку, оцінити їх значення у розвитку вітчизняної політико-правової думки, а з іншого – зрозуміти особливості правової ідеології, яка лягла в підґрунтя державотворчих процесів на Закарпатській Україні.

Вказане обумовлює актуальність теми рецензованого дисертаційного дослідження. Аналізуючи інтелектуальний внесок А. І. Волошина у розвиток української політико-правової думки через призму його громадсько-політичної діяльності, ми маємо справу із його поглядами: по-перше, як депутата Чехословацького парламенту; по-друге, як прем'єр-міністра автономного уряду Підкарпатської Русі / Карпатської України, президента незалежної держави Карпатська Україна. Поглянувши на подібний генезис становлення історичної постаті Августина Волошина, ми розуміємо, що не лише його політико-правова доктрина, а й загальна світоглядна основа формувалася на основі поєднання ідей українського національного самовизначення та європейських цінностей.

Висока оцінка здобутків А. І. Волошина у формування української національної держави має низку сучасних підтверджень, найбільш яскравими із яких, безперечно є Указ Президента України Леоніда Кучми «Про присвоєння звання Герой України» від 15 березня 2002 року № 257/2002 «за визначну особисту роль у боротьбі за утвердження української державності» з удостоєнням ордена Держави.

З огляду на викладене, дослідження внеску даної постаті у розвиток правової та політичної думки західноукраїнських земель є актуальним та доцільним для практичної площини.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота М. О. Геревича включає у себе систему ідей, які утворюють науковий напрям, комплексно не представлений у дослідженнях попередників, який полягає у здійсненні теоретико-правового аналізу

поглядів А. І. Волошина у трьох політико-соціальних сферах: 1) правового статусу адміністративної територіальної одиниці Підкарпатська Русь та новопроголошеної держави Карпатська Україна; 2) правового статусу громадських організацій і політичних партій; 3) проблеми правового регулювання суспільних відносин у галузі освіти.

Грунтовною є теоретико-методологічна основа дослідження. Методологічним базисом дисертації слугує комплексний підхід, а саме взаємопов'язана сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних наукових методів. Базовим, засадничим методом дослідження, як видається (попри акцентування дисертантом застосування цього методу щодо окремих підрозділів роботи), став діалектичний філософський підхід до дослідження правових явищ і процесів.

Серед загальнонаукових методів, успішне володіння якими продемонстроване М. О. Геревичем, варто виділити такий універсальний, яким є логічний. Особливо успішно це проявилось у тексті підрозділів 2.1, 2.2, у яких за допомогою логічного методу встановлені концептуальні засади підходів А. Волошина до головних складових проблеми державно-правового становища міжвоєнного Закарпаття. Вказане свідчить про високий рівень наукової підготовки автора.

Структура дисертації відповідає меті і поставленим завданням. Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, можна стверджувати, що одержані наукові результати є обґрунтованими, а їх наукова новизна – достовірною.

Обґрунтованість наукових положень дисертаційного дослідження підтверджено проведенням автором комплексним аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, логікою, чіткістю поставлених завдань.

Впровадження результатів дисертації розглянуто як у науково-педагогічному, так і у прикладному, правотворчому напрямі.

Загалом дисертаційне дослідження є структурованою, завершеною роботою, в якій автором подано вирішення наукової проблеми щодо

розуміння державних поглядів А. І. Волошина, органічно поєднавши їх із філософсько-правовою проблематикою.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Оцінюючи основні здобутки проведеного дисертаційного дослідження, бачиться за доцільне зазначити такі його результати, що мають вагому наукову новизну.

Передусім це те, що в роботі вперше переосмислено значення творчої спадщини А. Волошина на царині думки про право з огляду на можливість повноцінної адаптації її до сучасних політичних і правових реалій. Зокрема, аксіологічно важливими досі є розробки ним концепцій територіального, регіонального і локального патріотизму – для визначення правової політики України щодо загроз її територіальній цілісності, а також досвід локального державотворення періоду Карпатської України – для адекватного формування оборонної стратегії, засад національної безпеки, розвитку освітньої сфери сучасної Української держави.

Робота характеризується низкою положень, які вже викладені в українській історико-правовій науці, але, як варто вважати, отримали нове вираження у дисертаційній роботі М. О. Геревича. Набули оригінального характеру положення про пошуки належної форми державного режиму, устрою та правління відповідно до уявлень А. Волошина про Підкарпатську Русь як адміністративно-політичну одиницю у складі Чехословацької Республіки (на правах особливого самоврядного статусу (автономії)).

Також заслуговує на увагу авторський підхід М. О. Геревича на висвітлення концептуальних ідей, підходів щодо об'єктивного відображення ролі А. Волошина як державного діяча (депутата чехословацького парламенту, прем'єр-міністра автономного уряду Підкарпатської Русі, президента незалежної держави Карпатська Україна).

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

У вступній частині дисертаційної роботи М. О. Геревича обґрунтовано актуальність теми дослідження, встановлено зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретичний, історіографічний, джерелознавчий аспекти дисертаційного дослідження» стосується стану наукового опрацювання обраної теми, у ньому визначено основні напрямки роботи вченої спільноти з окресленої проблематики, виділено дослідження, що характеризуються спільністю академічних інтересів та змістовним наповненням, аналізується джерельна, зокрема, архівна база, що використовувалася при написанні дисертаційної роботи. Розділ 1 має комплексний, фундаментальний, емпірично-інформативний характер та окреслює методологію усього подальшого дослідження.

У розділі 2 «Августин Волошин про державно-правове становище міжвоєнного Закарпаття» розглядаються два основних питання, а саме: правовий статус Підкарпатської Русі як адміністративно-територіальної одиниці Чехословацької республіки та Карпатська Україна як особливий міжнародно-правовий феномен.

Із змісту підрозділу 2.1 простежується висновок про те, що Августин Волошин, як активний політик і визнаний вчений присвятив належну увагу розгорнутому обґрунтуванню децентралізації влади на території Підкарпатської Русі, що не відповідало основній орієнтації органів державного управління Чехословацької республіки.

У підрозділі 2.2 дисертант зазначає, що ключову роль у боротьбі за русинське (українське) самовизначення А. І. Волошин вбачав у забезпеченні внутрішньополітичної стабільності, зміцненні національної безпеки, удосконаленні системи оподаткування, визначенні пріоритетних напрямків для чехословацьких загальнодержавних інвестицій, шляхів гармонізації

міжнаціональних відносин, системного дотримання електоральної демократії, прав і свобод людини і громадянина в Карпатській Україні.

Розділ 3 «Правовий статус об'єднань громадян у працях А. Волошина» присвячений питанням функціонування громадських організацій та політичних партій. Виходячи з контексту даного розділу, випливає, що А. Волошин належав до засновників, авторів статутів та активних членів низки громадських організацій і політичних партій. Основними напрямками діяльності громадських організацій були: поширення україномовних газет; видавництво русинської літератури; розвиток позашкільної освіти серед нижчих верств населення; торговельно-економічна діяльність тощо (підрозділ 3.1). Аналізуючи статус громадських організацій, М. О. Геревич приходить до висновку, що саме активна громадська діяльність вважалася А. І. Волошином запорукою розвиненого демократичного суспільства і соціальної держави.

У підрозділі 3.2, присвяченому правовому статусу політичних партій Закарпаття, М. О. Геревич найбільшу увагу приділяє Руській хліборобській (земледільській) партії, Християнській народній партії, а також виборчому блоку – Українське національне об'єднання, учасником (а окремих випадках і очільником) яких був А. І. Волошин. Дисертант звертає увагу на те, що політико-правова ідеологія Августина Волошина ґрунтувалася на положеннях про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її визначального впливу на державотворчий процес, про «об'єднання національно свідомих й освічених громадян для відстоювання ними своїх прав, свобод та інтересів».

Розділ 4 «Погляди Августина Волошина на правовідносини у сфері освіти» відображає ідеї А. І. Волошина щодо ведення освітньої політики держави через призму діяльності освітньо-культурних інститутів, таких як школа, церква тощо, основними рушійними суб'єктами яких були представники інтелігенції. Емпіричним підґрунтям даного розділу стали дві праці А. Волошина, а саме: «Демократична шкільна система (до питання

новелізації шкільних законів)» (1928 р.) та «Про шкільне право будучої Української держави» (1942 р.).

Завершується дисертація обґрунтованими та аргументованими висновками, які логічним чином впливають зі змісту роботи.

Аналіз основної частини дисертації свідчить, що мета дисертаційного дослідження досягнута, дисертація М. О. Геревича є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Зауваження щодо дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаю за необхідне висловити такі зауваження до поданої дисертаційної роботи:

1. У розділі 1 «Теоретичний, історіографічний, джерелознавчий аспекти дисертаційного дослідження» автором недостатньо дотримано принцип логічного, послідовного викладу матеріалу. Так, біографічні аспекти життя А. І. Волошина висвітлюються лише у кінці даного розділу (С.41), після оцінки академічною спільнотою значення його діяльності.

2. У підрозділі 2.1 (С.67) дисертантом розкривається прихильність А. І. Волошина до прогресивних соціально-правових реформ, які проводились у Підкарпатській Русі чехословацьким урядом. Разом з тим, особливого значення державний діяч надавав судовій реформі як основному фактору на шляху до побудови правової держави. Тому М. О. Геревичу доречно було б спеціально висвітлити та здійснити аналіз основних змін у системі правосуддя, які передбачались даною судовою реформою, оскільки вони створювали ту правову реальність у сфері правозастосування і судочинства, яка й впливала на формування особливостей поглядів мислителя саме на вказане питання.

3. У підрозділі 3.2 дисертант згадує про безпосередню участь Августина Волошина у діяльності деяких політичних партій, у тому числі і у Християнській народній партії, але при цьому дає її характеристику, виходячи з аналізу виключно творчого доробку А. Волошина і не беручи до

уваги безпосередньо положення її установчих документів, не співвідносячи їх зміст з ідеями державного діяча. Адже аналіз відображення у програмних документах українських партій доктринальних положень, сформульованих А. Волошиним, надав би можливість дослідити їх застосовність у політико-правовій практиці суспільного життя у міжвоєнному Закарпатті.

4. У підрозділі 4.2 дисертаційної роботи (С.168) зазначається, що А. І. Волошин «виступав за налагодження тісної співпраці всіх соціальних інститутів у справі навчання і виховання підростаючого покоління на основі спільно виробленої мети з належним фінансуванням і контролем за виконанням всіх державних програм у сфері освіти» з метою дієвої боротьби із різними проявами девіантної поведінки. Однак дисертантом не висвітлюються погляди державного діяча на можливі заходи впливу, які було б доцільно вживати для боротьби та протидії даним негативним феноменам.

Разом з тим, *зазначені зауваження в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку* дисертаційного дослідження М. О. Геревича.

Повнота викладу результатів дисертації.

Основні положення дисертації опубліковано у семи наукових працях, серед яких чотири статі, розміщені у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Польща), двоє тез виступів на наукових конференціях – у збірниках (наукових доповідей), оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Дисертація виконана із дотриманням вимог сучасного українського мовлення.

Дотримання у дисертації вимог академічної доброчесності.

Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, своєчасним, має наукову новизну та важливе значення для розвитку правової науки. Робота характеризується ґрунтовністю дослідження, точністю та послідовністю викладення матеріалу.

Загальний висновок.

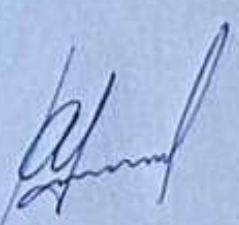
Дисертаційна робота Геревича Михайла Олександровича на тему «Внесок А. І. Волошина у розвиток політичної та філософсько-правової думки на західноукраїнських землях у перш. пол. ХХ ст.» виконана вперше, вносить суттєвий внесок до вітчизняної науки історії політичних і правових учень.

Дисертація є фундаментальною, завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, у якій отримані нові науково обгрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливу доктринальну проблему щодо дослідження внеску А. І. Волошина у політичну та філософсько-правову думку України.

Викладене вище дає підстави вважати, що дисертація Геревича Михайла Олександровича на тему «Внесок А. І. Волошина у розвиток політичної та філософсько-правової думки на західно-українських землях у перш. пол. ХХ ст.» за своїм змістом, науковими результатами, новизною відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Геревич Михайло Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

06.12.2021

Офіційний опонент –
проректор з науково-педагогічної
роботи Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр ГОЛОВКО

Підпис засвідчую

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Головний відділу
кадрів

